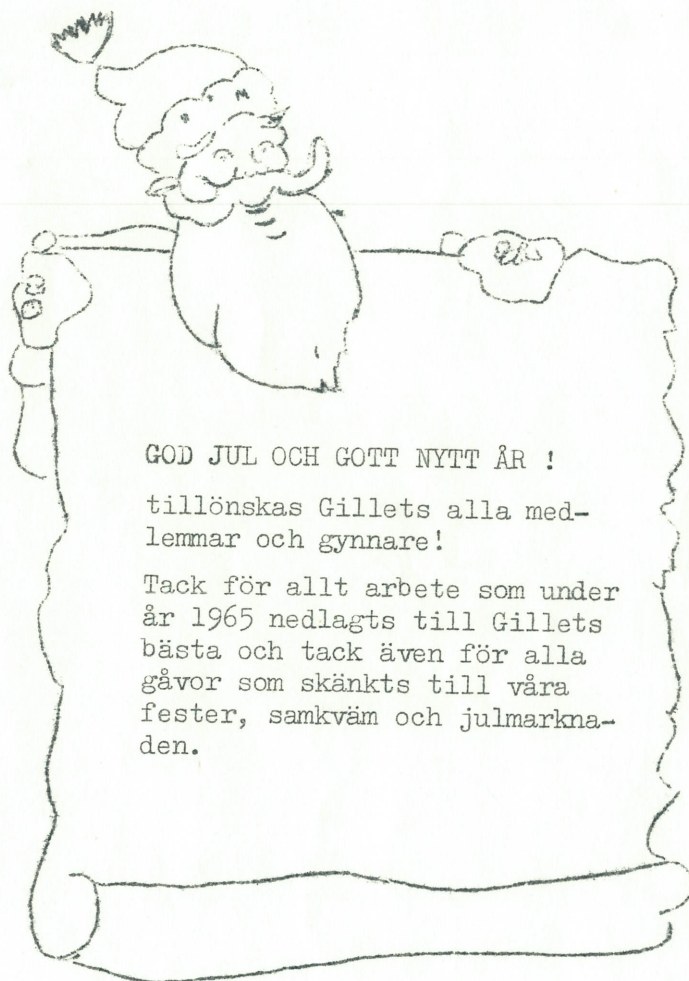

1965

BONDEJUL.

Som sed från gamla jular
bonden går i nattens ro
in till stallets trogna mular
och trakterar häst och ko.
Lyktan bär hans långa skugga.
Fyllda logar dofta halm.
Kölden knäpper, djuren tugga,
blåsten spelar vinterpsalm

När i natt han ger dem foder,
minns han i sitt hjärta mild
krubban, där en fattig moder
kröntes under stjärnans bild.
Markens troll i mörkret flykta
långt från helgens vigda härd.
Gårdens fyrkant kring hans lykta
vilar som en sluten värld.

Och från jordens dunkla tegar
ser han efter slutad rond
Vintergatans himmelsstegar
stråla över allt förstånd.

A. Österling

Som väl alla Gillesmedlemmar vet, har styrelsen under året fört förhandlingar med kommunen om att få överta Tumbas äldsta trähus, Högbrink, (som ligger i hörnan av Högbrinksvägen och Grödingevägen) för att flytta det till Trädgårdstorp. Men rivning, flyttning och återuppförande kostar mycket pengar och den lilla arbetsstyrka vi förfogar över är ju redan hårt engagerad och ansträngd med magasinsbyggnaden vid Trädgårdstorp. Kan vi möjligen hoppas på någon mecenat ? !

Med anledning av att vi eventuellt skulle kunna få denna gamla timmerbyggnad upp till vår tomt vid Trädgårdstorp har vi bett vår hedersledamot nummer 1 att berätta några gamla episoder från Högbrinks historia.

MOR ANNA I BRINK.

En på sin tid vida känd och av många uppskattad Tumbabo var mor "Anna i Brink", som avled den 13 februari 1915 i en ålder av 80 år. Mor Anna och hennes make Anders Petter Enström bodde till en början i Grödinge men inflyttade till torpet Tumba Brink under Hågelby på hösten 1882. Enström innehade en tid skjutsstationen där. Senare inflyttade makarna till lägenheten Högbrink. Maken avled den 28 augusti 1917.

Det som gjorde mor Anna känd och mycket anlitad var hennes förmåga att bota olika slags krämpor och många sjuka sökte hennes hjälp för sådant ont, som de menade att läkarna ej begrepo. Hon begagnade i sin praktik grötar, salvor och dekokter, varjämte stöpling av smält bly i vatten ofta förekom. Mor Anna var också hemma i konsten att i kortleken få fram resultat i frågor, vari hon anlåtats. Att slå åder förekom ofta, och mycket blod hade hon under årens lopp avtappat både Södertörnsbor och andra besökande. Ännu så sent som på hösten 1914 fördes en sjuk sorundabonde till mor Anna, där han blev åderlåten.

I konsten att behandla sår hade mor Anna otvivelaktigt förvärvat god erfarenhet, varom flera historier vittna. Och i fråga om inre sjukdomar åtog sig hon endast sådana, som ej voro av svårare slag. Att smörja barn, som hade engelska sjukan, ansågs enligt traditionen en läkare i Tumba ha ansett mor Anna mycket lämplig till.

Mor Anna kunde också bota sjuka djur, både hästar, nötkreatur och svin. Hon kunde också återställa stulet gods. Självt blev hon under en stockholmsresa bestulen på sin fårskinnspäls men kunde återhämta den efter någon dag på en vind långt från sin bostad.

En rikhaltig flora av historier om mor Anna och hennes verksamhet var spridd framför allt i Södertörnssocknarna. Och hennes behandling av sjuka var känd i Tumba av både läkaren, apotekaren och kronolänsmannen. Men den fick till synes ostört fortgå. Verksamheten ansågs ganska ofarlig, och mor Anna var mycket måttlig med honoraret, om för övrigt någon ersättning förekom.

Makarna Enström var arbetsamma medborgare, som fullgjorde sina plikter mot det allmänna. Och mor Anna är väl värd att ihågkommas som "klok gumma", som ville hjälpa sjuka och bekymrade människor till rätta.

Erik Castegren

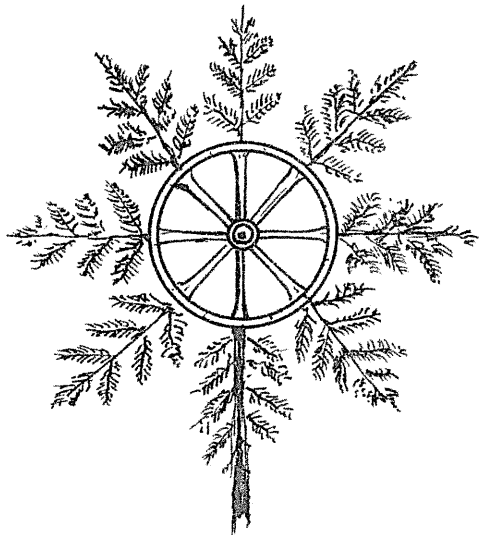
-O-O-O-O-O-

Luciafest för socknens pensionärer och Gillets medlemmar anordnas vid Falkbergsskolan söndagen den 12.12.klockan 15.
Det är i år tionde gången som vi anordnar denna festlighet som blivit till stor glädje både för oss och våra gäster.
Klädsel, bygdedräkt!
Festkommittén väddar om hjälp vid utplacering av bord samt dukning klockan 12.

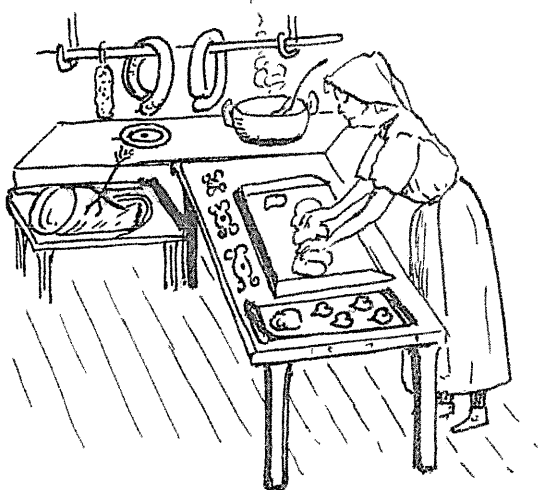
Fredagen den 10.12
sista folkdansövningen för terminen. De som önskar vara med på folkdansuppvisningen vid Luciafesten och vid Slagsta skola den 15.12, måste absolut infinna sig.

Gamla julseder,

skildrade av hovintendent Ivar Åkerfeldt

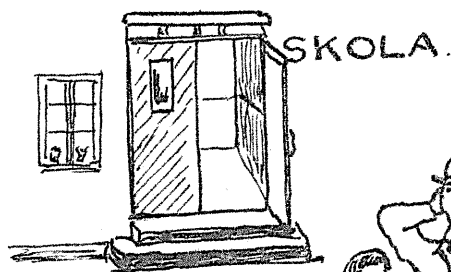

Vid årets mörkaste tid firar vi jul. Namnet har samband med våra förfäders uppfattning, att solens hjul vände på sin bana vid midvinter. Hjulet, som fick ge namn åt festen, går igen i en urgammal sed att vid midvinter sätta upp ett solhjul på en stång utanför huset. Många håller än i dag på traditionen och sätter på gården upp ett vagnshjul med ekrarna förlängda av granruskor.

"Intet är så långt, att det inte till julaften blir trångt". säger ett gammalt ordspråk.

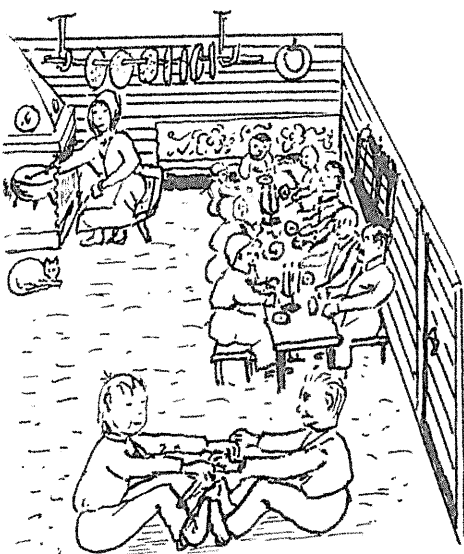
Det skall putsas och fejas i var vrå, bakas, bryggas och slaktas. Men allt måste vara färdigt, då julen går in, nämligen på Tomedag, den 21 december. Julfriden pålystes denna dag. Sedan fick man inte utföra annat arbete, än sådant, som inte tålde uppskov. Förbudet gällde i all synnerhet "kringgärning", där något gick runt, som när man spann, nystade eller malde. Man fick inte ens köra vagn, då hjulen går runt.

21/12
Tomedag var skolavslutning. Barnen var den dagen herrar i skolan. De brände riset, stängde läraren ute och försvarade skolan mot honom. Efter åtskillig strid, och först sedan han lovat traktering släpptes han in.

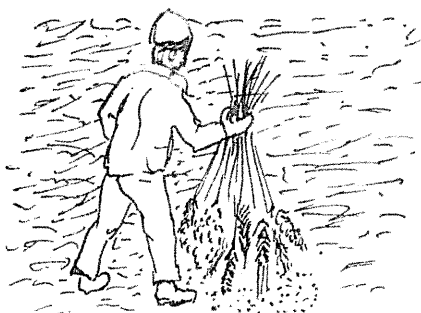
Man skulle också själv vara fin till julen och tog julbadet i skynningen, sedan förberedelserna för helgen var klara. Innan man lämnade bastun, lade man ett nytt fång ved på elden och hällde vatten över de glödheta stenarna, så att imman blev tät. Ty efter de levande kom de döda för att ta sig ett julbad. Att bada var väl inte så vanligt att döma av vad gumman sa: "Stackars prästen, som ska tvätta sig var söndag, jag tycker det är nog med julbadet, men det tar jag, vare sig det behövs eller inte". Det hette också: "Renlighet är en god ting, sa koringen väjde särken julaften".

Vi går tillbaka i tiden och gör ett julbesök i en stuga.

Drängarna drar häk näre vid dörren. I spisen sitter mormor och rör i gröten, ungmor ger sitt barn mat, medan mannen stolt ser på. Uppe i högsätet sitter karlarna, till och med lillpojken sitter där, han är ju också karl och ska en gång bli husbonde, men kvinnfolket får inte sitta i högsätet.

Runt väggarna är väggfasta bänkar och stegar. Det dröjde länge, innan man fick lösa möbler (ordet kommer utav "mobil", rörlig). Första kända möblerna var vaggan och kistan. Bakom bänkarna är upphängda bonader med bibliska motiv, de kallas rygglakan, som förvärfkats till röllakan.

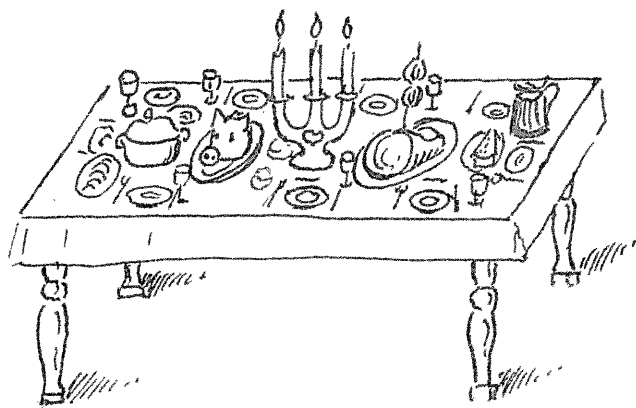

På golvet ligger halm, som skall bäras in i skynningen. Först tar man in en kärve med ax av alla sädeslagen och stöter den mot golvet. Det sädeslaget, vars ax först faller av, är rikaste skörden nästa sommar, så vet man det. Men varför strödde man halm på golvet? Andra vet bättre: husfolket låg i halmen under julnatten och lämnade sängplatserna åt de döda, som då kom på besök. Julhalmen hade undergörande kraft och sparades till våren, då den breddes ut på åkrarna för att göra dem bördiga.

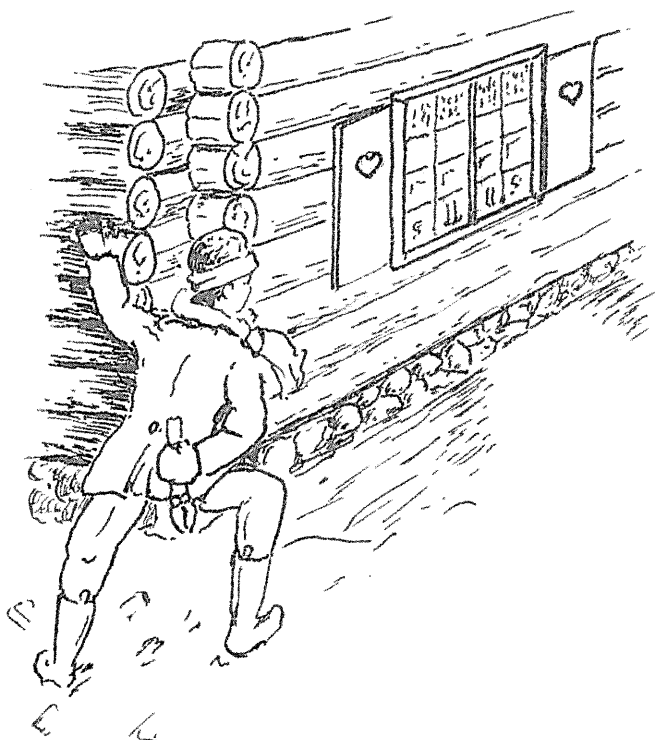
Kors av halmen över dörren skyddade mot trolldom.

Julgranen började användas i Sverige omkring 1750 men blev inte vanlig förrän under 1800-talet.

Julbordet står dukat med allsköns läckerheter. Där fanns lutfisk och risgröt, som är en kvarleva från fastetiden, då man inte fick äta kött. Grisbuvud, skinka och grisfötter får inte fattas.

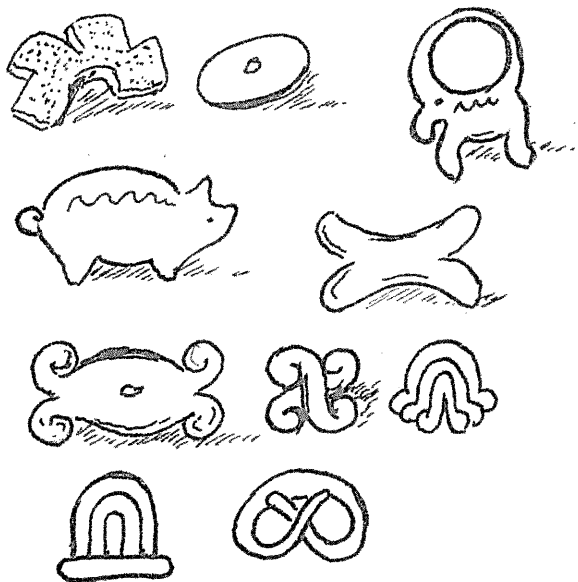

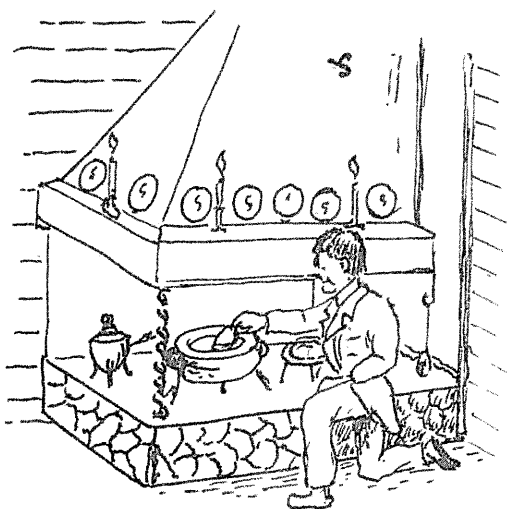
Det fanns en gammal sed "att gå omkring med svinafoten". Man skulle smyga sig till grannen och lägga en grisfot på hans julbord, men det gällde att hinna undan innan man blev gripen, ty då fick man veta, att man levde.

Man tvingades att äta upp griskfoten och ta en sup för var led - det lär vara 24 stycken!

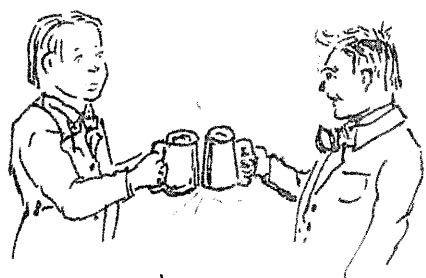
På julbordet ligger smörbakelser och julbröd - i samma former, som förekommit under åtskilliga hundra år och fortfarande användes, runda kakor, en symbol för solen, bockar och grisar, en symbolbild av offerdjuren helgade åt Tor och Frö. Julkisar är ett vanligt julbröd. En i dag, kuse betyder kalv och är ett minne från kalvoffer till Tor. Kringlan föreställer midgårdsormen, som biter sig själv i stjärten. Mitt på bordet står säkkan, som är gjord av skrapdegen och är utsirad på finaste sätt. Den var bara skådebröd och sparades till våren, då den grävdes ned i jorden, innan vårbruket började, för att ge växtkraft.

Vid julkaket måste man komma ihåg att inte dricka vatten, för då jäser inte degen. Om en främsande kommer in i bagerstugan, skall man akta sig för att se bortåt bakugnen, för då kan han skrämmas baket.

Man skulle doppa i grytan, och hur många är det inte, som ännu gör det? Förklaringen till traditionens uppkomst är mycket enkel! Man hade så mycket att göra på julaften, att man inte hann laga mat. Därför stod grytan med skinkspadet på spisen, och det var bara att ta sig en brödbit och doppa, när man kände sig hungrig.

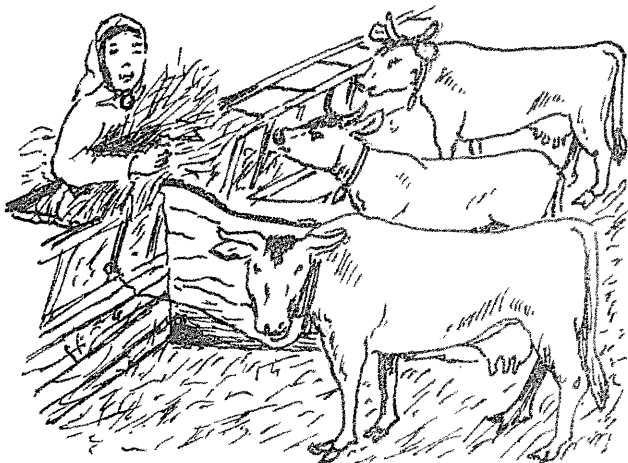
Till bordet hör också julblet, som skulle bryggas maltstarkt och sött. Vid de hedniska nordbornas julfester var det viktigare än maten. Det hette också att "dricka jul". Att dricka skål är en tradition från gammalnordisk hedendom. Vid offerfesterna var skåldrickningen en högtidlig ceremoni med all religiös helgd. Först drack man Odens, Tors och Frös skålar samt Även Brapes löftesskål. Därefter skålade man för de döda och sedan med varandra. Efter kristendomens införande utbytte man skålen för de hedniska gudarna mot att dricka för Jesus och Jungfru Maria, so lagarna föreskrev.

Iman man började dricka av julblet, skulle allt gårdens folk samlas på tunet omkring vårdtridet, och husfadern hällde den första stanken julöl över dess rötter. Många gamla traditioner innebär att dyrka grönskans nakter, till exempel majstång, kransen vid taklagsöl och fästmansstångar.

Det var så mycket att beställa, vid skymningen skulle julstocken bäras in. Man satte en ära i att ha den längsta stocken, som ofta kunde ricka från spisen till dörren. När grovåndan av stocken bars över tröskeln, kastades korn över den. Stocken sköts undan för undan in i spisen alltefter den brann upp och skulle ricka till tjugondag Knut. Då kastades sista stumpan i rögbåset för god skörd. Den var också skyddsmedel mot mycket ont, kol i fönstret skyddade mot åska, i fåhuset var det skydd mot trolldom och lade man kol under sängfoten, fick man inte kikhosta i huset.

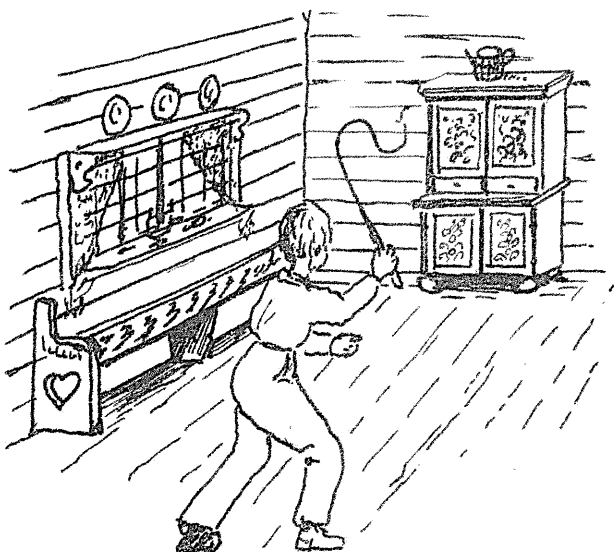
Även fähuset skulle pyntas till jul och djuren fick ett extramål mat av bästa fodret, kornas tänder sneds med salt och bandhunden löstes.

En körve sattes upp på gården, men inte för Odens hästar som förr utan åt småfåglarna.

Men också fruktträden fick veta, att det var jul. Man gick från träd till träd, band ett höband om stammen och mumlade följande ramse:

"I afton kläder jag dig, i sommar föder du mig", då fick man rikligt med frukt.

Tjugondag Knut eller "farängladag" kördes julen ut - bokstavligt! På runstavarna är dagen betecknad med en piska. Under julen var gästfriheten en dygd, men nu skulle arbetet börja, och man ville varken ha synliga eller döda gäster kvar i huset. Man slog med piskor i stugans hörn, under sängar och skåp och ropade: "Ut dvärg om dörren, in korn åt korna!"

Vare sig Ni haft så här mycket julstök eller inte, så önskas Ni

En God Jul

Ivar Åkerfeldt

Illustratör: Georg Malmkvist